

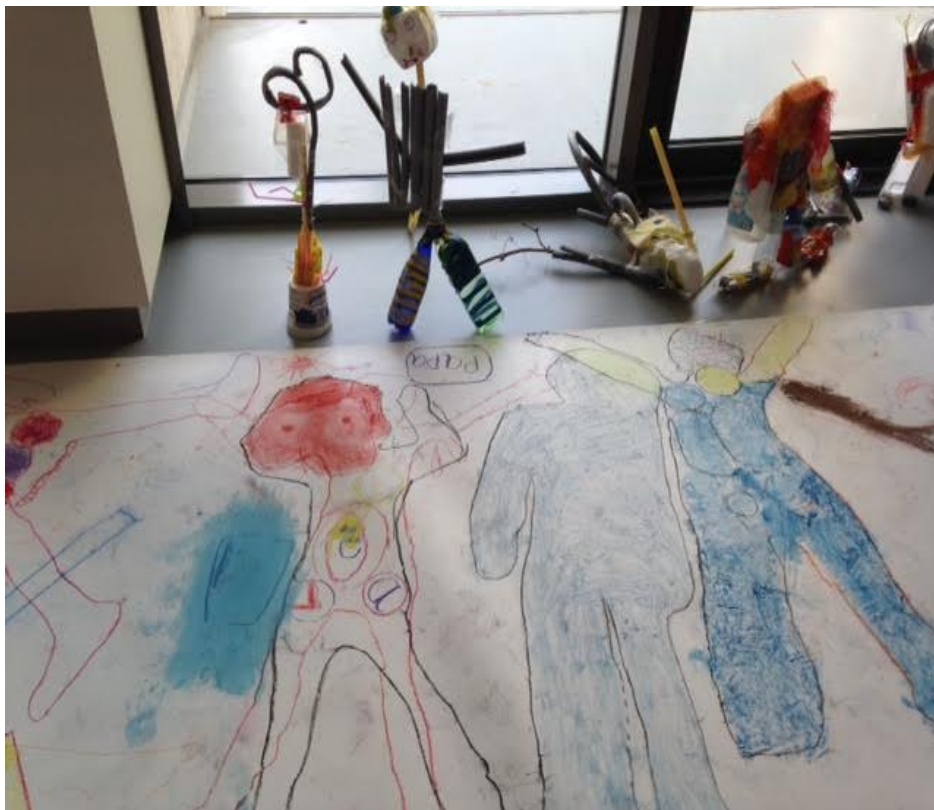
M

mondriaan
fonds

stichting
LCM
Landelijk Contact van
Museumconsulenten

Eindrapportage

Een klas apart Een onderzoek naar museumeducatie

Inleiding

“Goed cultuuronderwijs is van cruciaal belang voor individu en samenleving”, zegt minister Bussemaker. Haar doel is dat alle kinderen en jongeren een ‘startkwalificatie’ meekrijgen. In de huidige planperiode ligt het zwaartepunt van cultuurbeleid in het basisonderwijs. Het Rijk geeft hieraan invulling met het beleidsprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK).¹ Door de focus op Cultuur met Kwaliteit van minister Bussemaker zijn er meer onderzoeken ontstaan gericht op museumeducatie. Door de verscheidene onderzoeken en de focus op de samenwerking tussen scholen en musea is het aanbod van musea veranderd. Veel vaker gaat het om vraaggestuurde en lesvervangende lespakketten dan om lespakketten die louter gebaseerd zijn op de tentoonstelling of de collectie. Musea hebben dan ook vaak een zeer gevarieerd aanbod van educatieve programma’s voor het basis, het speciaal en het voortgezet onderwijs.²

Desondanks loopt de aansluiting met het onderwijs niet altijd even soepel. Een van de nieuwe problemen in het basisonderwijs is het steeds groter en heterogener worden van de klas. Docenten zijn huiverig om met een klas die wat extra aandacht nodig heeft, naar het museum te gaan. Ze maken zich zorgen of de gidsen/rondleiders in musea voldoende mogelijkheden hebben om met diverse kinderen om te gaan. Deze heterogene groepen zijn dus niet alleen een uitdaging voor het onderwijs, maar ook voor de musea. Want hoe kun je als musea inspelen op de verschillende behoeften van de kinderen uit één groep? Hoe blijft het programma leuk voor de hele groep? Moet je misschien gaan splitsen, kinderen afzonderen? En wat kun je vooraf vragen aan de school over de verschillen die er zijn in de klas? Met deze vragen in ons hoofd zijn we een halfjaar geleden samen met 27 deelnemende musea (zie bijlage 1) begonnen aan het project Een klas apart. We hebben onderzocht wat een aantrekkelijke balans zou kunnen zijn tussen de behoefte van het basisonderwijs met diverse en grote schoolklassen en de mogelijkheden die musea bieden. Met als doel de musea handvatten te kunnen bieden en goede voorbeelden te delen.

Uit ons vooronderzoek met de 27 deelnemende musea is gebleken dat de musea nog weinig rekening houden met de diverse klassen. In diagram 1, is te zien dat 58,3% geen speciaal beleid heeft voor diversiteit in klassen. De museumeducatoren vinden het lastig om in te schatten of en hoe ze moeten inspelen op deze klassen. Zo zit Merijn van Veen, educator bij het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek vol met vragen. Van Veen: “Ik vind het lastig om kinderen met ‘rugzakjes’ te herkennen”. “En hoe moet je zo’n klas begeleiden, moet je er juist op inspelen of niet en het maar negeren?”. Ook Eva van Deijck, educator bij het Nationaal Militair Museum te Soesterberg weet niet precies hoe ze om moet gaan met diverse klassen. “Moet je tijdens de educatieve les rekening houden met een moment waarop kinderen kunnen rondrennen of juist zorgen voor voldoende rust?”. 25% probeert wel rekening te houden met de gidsen die op een groep worden gezet. Maar wat mag je verwachten van je eigen gidsen? De deelnemende musea werken voornamelijk met gidsen die vrijwilliger zijn, dit percentage is 66,7% (diagram 2). Feit blijft dat op dit moment musea nog veel verwachten van de leerkrachten van de groep, maar in een vreemde omgeving heeft ook de leerkracht niet alles in de hand. De interactie tussen gebouw, tentoonstelling, gids, kinderen en de leerkrachten of begeleiders maakt of het wel of niet een geslaagde ervaring wordt voor de klas. Door middel van drie bijeenkomsten en met behulp van experts Lidwien van Noorden en Neuropsycholoog Erik Scherder zijn we dieper op deze vragen ingegaan.

¹ Tal, Marlies., Munster, Ocker van. *Cultuur in de kanteling. Strategische Verkenning cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie (2017-2020)*. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst, Utrecht: 2015. P.27

² Leraar 24. Versie 17.08.2015 <www.leraar24.nl/dossier/2333/museumeducatie>

Bijeenkomsten

Voor onze eerste bijeenkomst hebben we Lidwien van Noorden uitgenodigd. Lidwien van Noorden heeft haar eigen advies- en trainingsbureau: Colorsunwind. Als senior adviseur, coach en opleider heeft ze jarenlange ervaring in de jeugdzorg- en welzijn en geeft trainingen aan leerkrachten hoe om te gaan met de verschillen in een klas. Wij hebben haar expertise ingezet om museumprofessionals en gidsen in te lichten over het passend onderwijs en mee te nemen in haar visie hoe om te gaan met de verschillen in de klas. Tijdens deze bijeenkomst werd al snel duidelijk dat er weinig tot niets bekend is over het 'nieuwe' passend onderwijs.

Tijdens de tweede bijeenkomst heeft professor Erik Scherder zijn kennis met ons gedeeld. Professor Erik Scherder is hoogleraar klinische Neuropsychologie en hoofd van de gelijknamige afdeling bij de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ook is hij hoogleraar bewegingswetenschappen aan de rijksuniversiteit te Groningen.³ In 2014 schreef hij het boek: Laat de hersenen niet zitten. Tijdens deze bijeenkomst lag de focus op de hersenen: wat gebeurt er in de hersenen als we ons willen concentreren, wat hebben kinderen nodig aan activiteiten en kunnen we dit toepassen in musea? Welke vorm zou dit kunnen krijgen? Het belangrijkste dat tijdens deze bijeenkomst naar voren is gekomen is dat de prefrontale cortex (een gebied dat in de frontaal kwabben is gelegen) het laatste klaar is in aanleg. De prefrontale cortex is betrokken bij cognitieve en emotionele functies, zoals beslissingen nemen, structuur geven, aandacht, plannen, sociaal gedrag en impulsbeheersing.⁴ Scherder: 'Wat het laatste klaar is in aanleg controleert de rest van de hersenen'. In die ontwikkeling in de prefrontale cortex zitten veel dingen die we door het leven heen leren. Zoals empathie, sociale samenwerking, zelfreflectie en dingen die horen bij wijsheid, uitstel van beloningen, controleren van de impulsen, remming, geheugen en gedrag. De Prefrontale cortex speelt een grote rol als je kinderen wilt begrijpen. Doordat de prefrontale cortex nog niet ontwikkeld is hebben kinderen moeite met remmingen. Maar hoe stimuleer je als museumgids de remmingen van een kind? Uit een onderzoek uit de Verenigde Staten is gebleken dat het goed werkt om de kinderen te laten inspannen. Achter hun bureautje hebben ze een klas twintig minuten laten fietsen. Na deze twintig minuten konden de kinderen zich beter focussen op de taken. De remming van de kinderen was verbeterd. Dit hoeft echter geen twintig minuten met een herhalende beweging te zijn. Muziek of creativiteit kan ook gebruikt worden. Je kan de kinderen bijvoorbeeld zelf creatief laten zijn of werken met verbeelding, mits het ongeveer twintig a dertig minuten duurt. Voor de museum-educatoren de taak om een programma te ontwikkelen met een activiteit die deze tijd kan omvatten en wat leuk is. Hierbij is elke stap in de nieuwe richting beter dan de kinderen (stil) te laten zitten en een eenrichtingsverhaal te vertellen. Want dat werkt in ieder geval absoluut niet. **'Vooral niet stilzitten, dat verrijkt het brein niet', aldus Scherder.**

Onze derde bijeenkomst werd geleid door Lidwien van Noorden. Naast het interessante balansmodel dat we gebruikten werd tijdens de bijeenkomst de focus gelegd op wederzijdse verwachtingen, wensen en nieuwe ideeën voor de toekomst. Het balansmodel dat wij als inspiratie hebben gebruikt komt voort uit de zorg en is ontwikkeld door Het Nederlands Instituut voor Zorg & Welzijn (NIZW), tegenwoordig Nederlands Jeugdinstituut (NJI).⁵ Dit balansmodel is ontwikkeld om de wisselwerking tussen beschermende factoren en risicofactoren, tussen individuele ontwikkeling en sociale omgeving en tussen de verschillende socialisatiemilieus in kaart te brengen.⁶ Om dit te duiden worden de begrippen draagkracht en draaglast gebruikt. Draagkracht is het geheel van competenties en beschermende factoren waarmee ouders en kinderen de draaglast het hoofd bieden. Draaglast is het geheel van taken en zorgen dat ouders en kinderen hebben (voorzien in de primaire

³ DRS Magazine Online. Versie 20.08.2015 < www.drs-online.nl/artikel.php?ID=988 >

⁴ Hersenen. Versie 02.02.2016 < www.nxdomain.nl/~anja/brains/hersenen.html >

⁵ Zorgwijzer Versie 27.01.2016 < www.zorgwijzer.nl/faq/nizw >

⁶ Nederlands Jeugd Instituut Balansmodel Versie 27.01.2016 < www.nji.nl/Balansmodel >

levensbehoefte en materiële behoeften, huishoudelijke en maatschappelijke taken, opvoeding etc.).⁷ De verhouding tussen draagkracht en draaglast bepaalt of kinderen het leven daadwerkelijk 'aankunnen'. Draagkracht en draaglast vormen samen het balansmodel.⁸ Dit model is uitermate geschikt om te vertalen naar de culturele sector. Waar de draaglast de zorgen van de docenten/scholen omvat en de draagkracht de krachten van de musea. Wat heeft het museum te bieden ten opzichte van de draaglast van een kind en/of school? Tijdens de bijeenkomst hebben we hier voor het eerst mee gewerkt en is samen met de deelnemende musea het model ingevuld (zie bijlage 2).

Aanbevelingen

De belangrijkste punten uit deze bijeenkomsten zijn verwerkt tot aanbevelingen aan de musea. Waar moeten de musea op letten om een vruchtbaar bezoek te creëren:

1. Zorg voor een goed contact met de school over het museumbezoek. Vragen die goed zijn om te weten:
 - Wat is de achtergrond van de school?
 - Wat is het niveau van de klas?
 - Wat is de motivatie van de school om naar het museum te komen, wat wilt de school bereiken met het bezoek?
 - Wat voor lespakket willen ze tijdens het bezoek?
 - Maakt de docent gebruik van een voorbereidende les?
 - Zijn er kinderen in de klas die meer aandacht nodig hebben?
2. Spreek van te voren af met de docent welke rollen er worden aangenomen. (Moet de docent optreden als de kinderen vervelend zijn of de gids). Zorg ervoor dat de leraren in een actieve rol komen.
3. Maak gebruik van de kwaliteiten van individuele museumdocenten/gidsen. Kies gericht een bepaalde gids voor een klas.
4. Als de schoolklas binnenkomt is het gewenst ze niet gelijk te laten stil zitten en luisteren. De remming van de kinderen is dan niet geactiveerd, waardoor ze erg druk zullen zijn. Twintig minuten iets anders met ze doen, zoals tekenen, rennen, spelen of iets dergelijks activeert de remming, waardoor ze zich daarna beter kunnen concentreren.
5. Creëren van overgangen voor het verbeteren van de concentratie en aansluiting op diverse leerstijlen, door middel van:
 - Verandering van werkvormen
 - Verandering van ruimte
 - Verandering van houding
 - Omgevingsprikkel geluid/licht
 - Stemgeluid aanpassen
 - Wisselen van persoon (activator, verhalenverteller)
6. Door middel van het balansmodel, kijken naar de draaglast en de draagkracht van kinderen. Wat heeft het museum te bieden ten opzichte van de draaglast van een kind en/of school.

De feedback van de deelnemende musea is erg positief, vaak wisten ze niet hoe ze om moesten gaan met diversiteit in klassen. Door de problematiek op tafel te leggen en de deelnemende musea met elkaar in gesprek te laten gaan is er veel geleerd en gedeeld. Er zijn nieuwe inzichten en kansen voor de toekomst ontstaan. Er zijn al enkele musea die aangaven er positief tegenover te staan om een vervolg aan het project te geven. Met name tijdens de laatste bijeenkomst waar we gebruik maakten van een balansmodel uit de zorg, werd aangegeven dat ze hier meer aandacht aan zouden willen

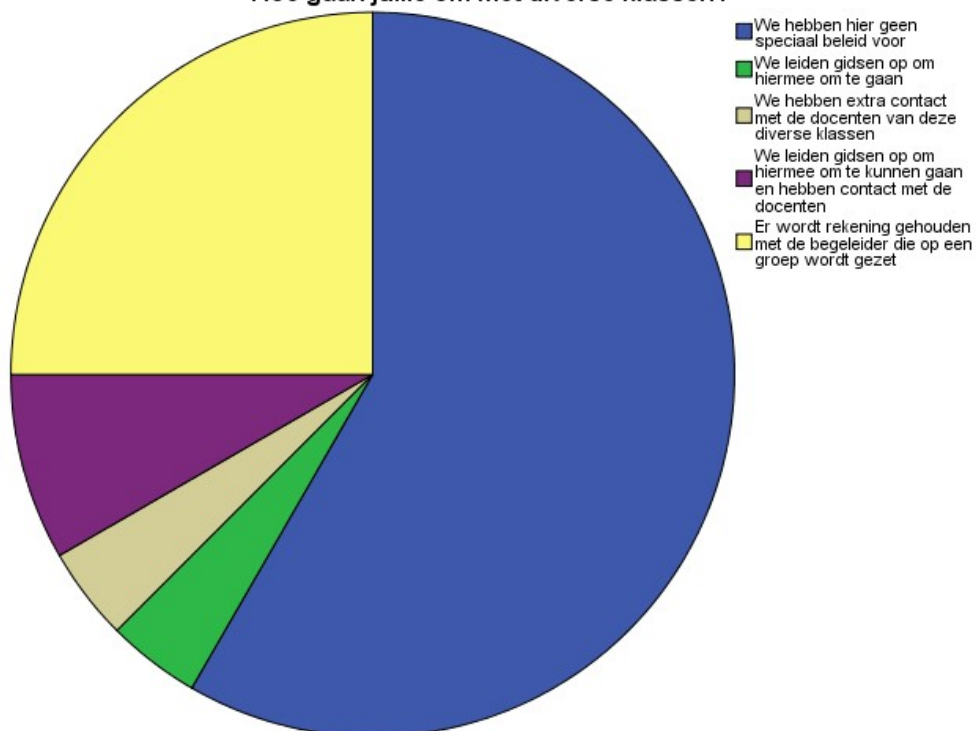
⁷ Nederlands Jeugd Instituut Balansmodel Versie 27.01.2016 <www.nji.nl/Balansmodel>

⁸ Ibidem

besteden. Wijzelf zagen deze kans ook, omdat dit model uitermate geschikt is om verder uit te werken. Samen met docenten uit het primair onderwijs en museumeducatoren zouden we dit balansmodel willen aanpassen en uitwerken naar een interessant model voor de museale sector.

Diagram 1

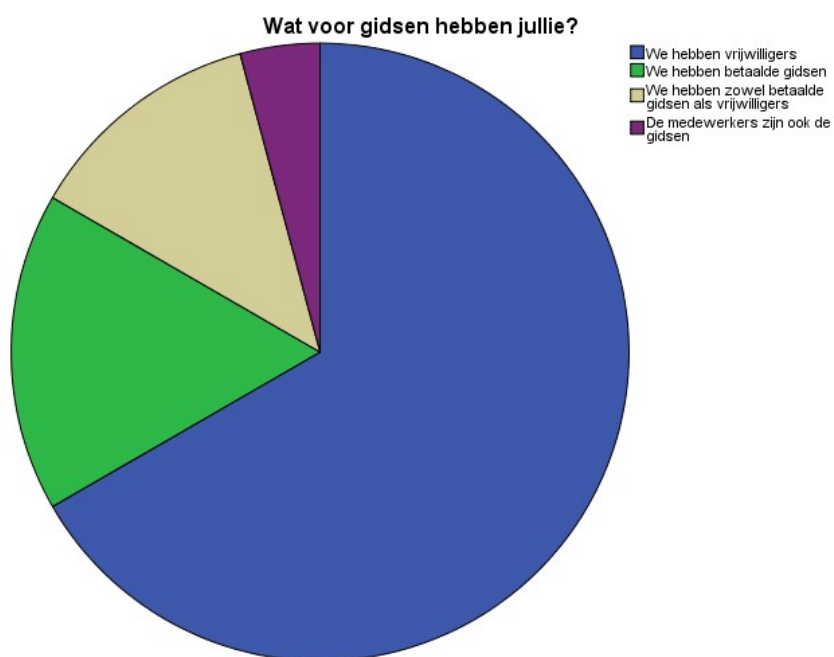
Hoe gaan jullie om met diverse klassen?

Hoe gaan jullie om met diverse klassen?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid We hebben hier geen speciaal beleid voor	14	58,3	58,3	58,3
We leiden gidsen op om hiermee om te gaan	1	4,2	4,2	62,5
We hebben extra contact met de docenten van deze diverse klassen	1	4,2	4,2	66,7
We leiden gidsen op om hiermee om te kunnen gaan en hebben contact met de docenten	2	8,3	8,3	75,0
Er wordt rekening gehouden met de begeleider die op een groep wordt gezet	6	25,0	25,0	100,0
Total	24	100,0	100,0	

Diagram 2

Wat voor gidsen hebben jullie?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	We hebben vrijwilligers	16	66,7	66,7	66,7
	We hebben betaalde gidsen	4	16,7	16,7	83,3
	We hebben zowel betaalde gidsen als vrijwilligers	3	12,5	12,5	95,8
	De medewerkers zijn ook de gidsen	1	4,2	4,2	100,0
	Total	24	100,0	100,0	

Bijlage 1

Betrokken musea

1. Limburgs Museum
Contactpersoon: Renske Heisen
Functie: museumeducator
2. Polderhuis Westkapelle Dijk- en Oorlogsmuseum
Contactpersoon: Ada van Hoof
Functie: projectmanager cultureel ondernemerschap
3. Limburgs Openluchtmuseum Eynderhoof
Contactpersoon: Nelly Gubbels
Functie: Aanspreekpunt van de gidsen, tevens kindergids, lid van de themagroep, lid van de educatiegroep en secretaris/notulist
4. Museum de Locht
Contactpersoon: Riet Collin
Functie: museumeducator
5. Schunck
Contactpersoon: Susanne Scholtissen
Functie: medewerker educatie, specialisatie onderwijsprojecten bij SCHUNCK
6. Museum van de Vrouw
Contactpersoon: Ton Sieben
Functie: museumeducator
7. Museum de Kantfabriek
Contactpersoon: Rieky Jacobs
Functie: museumeducator
8. Museum Catharijneconvent
Contactpersoon: Rosa van der Wielen
Functie: marketing en communicatie
9. Streekmuseum Vredegoed
Contactpersoon: Gerrit van de Kraats
Functie: museumeducator
10. Marine Museum Den Helder
Contactpersoon: Hanneke Hofman
Functie: museumeducator
11. Zuiderzeemuseum
Contactpersoon: Anna Tiedink
Functie: hoofd educatie
12. Westfries Museum
Contactpersoon: Eugene Bakker
Functie: museumeducator
13. Nationaal Reddingsmuseum Dorus Rijkers
Contactpersoon: Sylvia van der Most - de Boer
Functie: museumeducator
14. Zeeuws Museum
Contactpersoon: Dorine Zelders
Functie: museumeducator
15. Hunebedcentrum
Contactpersoon: Nadine Lemmers
Functie: archeoloog en educator
16. Het Scheepvaartmuseum
Contactpersoon: Ernst van Keulen
Functie: museumeducator

17. Het Instituut voor Beeld en Geluid
Contactpersoon: Martine Verstraete
Functie: specialist museumeducatie en illustrator
18. Museum van Egmond
Contactpersoon: Cootje Bronner
Functie: conservator Museum van Egmond
19. Museum Jan van der Togt
Contactpersoon: Pim Mager
Functie: gids en educator
20. Het Gevangenismuseum
Contactpersoon: Inge van de Graaf
Functie: museumeducator
21. Kranenburgh
Contactpersoon: Geert-Jan Davelaar
Functie: museumeducator
22. Stichting Maastricht vestingstad
Contactpersoon: Marga Chrit
Functie: secretaris
23. Het Fries Scheepvaartmuseum Sneek
Contactpersoon: Merijn van Veen
Functie: museumeducator en adviseur Educatie & Publiek Museumfederatie Fryslân
24. Het Nationaal Militair Museum
Contactpersoon: Nienke Heester
Functie: senior educator
25. Wieringer Eilandmuseum 'Jan Lont'
Contactpersoon: Marthisca Lont
Functie: gids en educator
26. Museum Klok en Peel
Contactpersoon: Jessie Burgmans
Functie: conservator en educator
27. Museum het Domein
Contactpersoon: Jerika Vertegaal
Functie: Accountmanager educatie
28. Koninklijk Eise Eisinga Planetarium
Contactpersoon: Frank Belt
Functie: medewerker educatie en gids
29. Strandvondsten Museum
Contactpersoon: Menno Twisk
Functie: oprichter en educator

Bijlage 2
Ingevuld balansmodel tijdens bijeenkomst Een klas apart

Een klas apart in het museum

Draaglast _____ ◇ _____ Draagkracht

Risico factoren

Succes factoren

Microsysteem

	1. Factoren kind	
Niveau verschil taal		Meebewegen en aansluiten
Snel afgeleid		Enthousiasme benutten
Lage concentratie		Uitdaging bieden
	2. Factoren groep	
Verschillende leerbehoeften		Diversiteit benutten
Groepsdruk		Samenwerking in de groep vergroten
Onbekend met plek		Nieuwe kans voor kind
Leerstijlen		Leerbehoefte per individu + onderling
Schoolstijl		Groepen nemen verantwoordelijkheid
Grote groep		Hanteerbare groepen maken

Mesosysteem

	1. Factoren museumeducatoren/gids	
Teveel willen aansluiten op leeftijd/wereld kind		Inlevingsvermogen gebruiken
Geen flexibiliteit		Variatie werkvormen
Niveau kinderen te hoog		Kennis groep gebruiken
Geen pedagogische kwaliteit		Meebewegen/dansen
Weinig kennis van de groep		Diversiteit benutten
	2. Factoren leerkracht/school	
Weinig kennis groep		Brandjes blussen i.s.m. docent
Docent onbekwaam		Input van de school vooraf
Bezoek komt bij ander werk (teveel voor docent)		Goede afspraken maken, verwachttingsmanagement
	3. Factoren Museum	
Museumbezoek is voor 'vertier'		Nieuwe omgeving
Verkeerde verwachtingen		Gastvrijheid
Geen kennis over museum		Duidelijk beeld schetsen van de dag

Macrosysteem

	1. Factoren gemeentelijk beleid	
Geen cultuurbeleid Pabo		Aanspreekpunt
Weinig budget		Bijzonder en uniek zijn
Vervoer duur		Betaalbare programma's aanbieden
	2. Factoren omgeving	
Bezuiniging cultuur		Meerwaarde laten zien
Iccer hebben te weinig tijd		Goed contact leggen met Iccer